

Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie włączenia aspektów społecznych do negocjacji porozumień o partnerstwie gospodarczym

(2006/C 65/15)

Komisja Europejska, w liście komisarz Loyoli de PALACIO z dnia 2 lipca 2004 r., działając na podstawie art. 262 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską, zwróciła się do Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego z wnioskiem o sporządzenie opinii w sprawie włączenia aspektów społecznych do negocjacji porozumień o partnerstwie gospodarczym

Sekcja ds. Stosunków Zewnętrznych, której powierzono przygotowanie prac Komitetu w tej sprawie, przyjęła swoją opinię 10 listopada 2005 r. Sprawozdawcą był **Antonello PEZZINI**, a współsprawozdawcą **Gérard DANTIN**.

Na 422. sesji plenarnej w dniach 14-15 grudnia 2005 r. (posiedzenie z dnia 14 grudnia 2005 r.) Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny stosunkiem głosów 125 do 2, przy 7 głosach wstrzymujących się, przyjął następującą opinię:

1. Wstęp

1.1 Ramy opinii

1.1.1 Niniejsza opinia stanowi odpowiedź na wniosek komisarz Loyoli de Palacio. W swoim liście z dnia 2 lipca 2004 r., mającym na celu zasięgnięcie opinii Komitetu, zaznaczywszy, że „Komisja docenia aktywną rolę Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w promowaniu otwartego dialogu pomiędzy podmiotami niepaństwowymi w AKP i w Unii Europejskiej”, wezwała ona Komitet do przygotowania „opinii rozpoznawczej w sprawie sposobu włączenia aspektów społecznych do negocjacji porozumień o partnerstwie gospodarczym, ze szczególnym uwzględnieniem kwestii zatrudnienia, norm pracy, opieki społecznej i kwestii płci”.

1.1.2 Podstawę prawną porozumień o partnerstwie gospodarczym (EPA) stanowi art. 37 porozumienia z Kotonu. Porozumienia te mają być zawarte do 31 grudnia 2007 r. Ich celem jest wspieranie „stopniowej i harmonijnej integracji państw AKP z gospodarką światową, z należyтым uwzględnieniem ich wyborów politycznych i priorytetów rozwoju, a tym samym promowanie ich zrównoważonego rozwoju i przyczynienie się do zwalczania ubóstwa w krajach AKP” (art. 34 ust. 1). Bardziej ogólnie rzecz ujmując, porozumienia te stanowią część procesu wdrażania „strategii rozwojowej” określonej w art. 19-27 (tytuł I) porozumienia z Kotonu.

1.1.3 Wniosek Komisji o sporządzenie opinii zgodny jest z art. 37 i tytułem I porozumienia z Kotonu, które stanowi ramy niniejszej opinii rozpoznawczej.

1.2 Wniosek ten wskazuje, jak duże znaczenie ma dla Komisji uwzględnienie wymiaru społecznego w negocjacjach porozumień o partnerstwie gospodarczym.

1.2.1 Komitet wyraża zadowolenie, że Komisja zainteresowała się tym zagadnieniem i postanowiła zasięgnąć jego opinii.

1.2.2 Nie może bowiem być optymalnego rozwoju gospodarczego, jeśli równoległe nie będzie mu towarzyszył rozwój społeczny. Pojęcia te muszą iść z sobą w parze, jeśli postęp gospodarczy ma zyskać swą pełną skuteczność, i doprowadzić w ten sposób do poprawy stylu życia i zwiększenia dobrobytu społeczeństw.

1.2.3 Ponadto wdrożenie EPA doprowadzi nieuchronnie do niezbędnych reform strukturalnych, powodując burzliwe zmiany w obecnym sposobie życia społeczeństw krajów AKP. Reformom tym, które często są trudnym doświadczeniem, powinien równoległe towarzyszyć postęp społeczny, w przeciwnym bowiem razie istnieje ryzyko, że społeczeństwa odrzucą porozumienia o partnerstwie gospodarczym.

1.2.4 Z tego punktu widzenia kluczowy jest udział społeczeństwa obywatelskiego w różnych fazach procesu, opierającego się na porozumieniach o partnerstwie gospodarczym.

1.3 **Porozumienie z Kotonu** przewiduje stopniowe znoszenie barier handlowych pomiędzy dwiema stronami i traktuje okres negocjacji jako stosownie zaplanowany w czasie i przydatny dla rozwoju potencjału w sektorach publicznym i prywatnym.

1.3.1 Cele negocjacji w sprawie związanych z EPA elementów wdrażania porozumienia z Kotonu obejmują zasadniczo następujące aspekty: wyeliminowanie ubóstwa, zrównoważony rozwój, faktyczne uczestnictwo kobiet, udział podmiotów niepaństwowych, zobowiązanie do utrzymania wystarczającego poziomu wydatków publicznych w sektorach społecznych⁽¹⁾.

1.3.2 Porozumienie z Kotonu przewiduje, że EPA obejmą szeroki zakres dziedzin, takich jak polityka konkurencji⁽²⁾, prawa własności intelektualnej⁽³⁾, środki sanitarne i fitosanitarne⁽⁴⁾, kwestie handlu i środowiska naturalnego⁽⁵⁾, normy handlowe i normy pracy⁽⁶⁾, ochronę konsumentów⁽⁷⁾, bezpieczeństwo żywności⁽⁸⁾ oraz inwestycje⁽⁹⁾.

⁽¹⁾ Porozumienie z Kotonu, art. 25.

⁽²⁾ Rezolucja Wspólnego Zgromadzenia Parlamentarnego z Addis Abeby, motyw Q (3643/04/wersja ostateczna).

⁽³⁾ Porozumienie z Kotonu, art. 46.

⁽⁴⁾ Id., art. 48, w którym nawiązuje się do porozumienia WTO.

⁽⁵⁾ Id., art. 49.

⁽⁶⁾ Id., art. 50.

⁽⁷⁾ Id., art. 51.

⁽⁸⁾ Id., art. 54.

⁽⁹⁾ Id., art. 75.

1.4 **EPA** — których ramy obejmują wiele aspektów (zob. załącznik II) — uważane są za porozumienia o wolnym handlu oparte na zasadzie wzajemności, które mają być negocjowane dwustronnie pomiędzy UE a krajami lub regionami AKP. W związku z tym należy podkreślić zasadę, zgodnie z którą postanowienia EPA powinny być zgodne z regułami WTO.

1.4.1 Kraje AKP i UE są przekonane, że aby tak się stało, konieczne jest ustanowienie w ramach WTO sprawiedliwszego i bardziej zrównoważonego wielostronnego systemu handlu, opartego na oczywistym związku między handlem a rozwojem, proponującego faktycznie indywidualne traktowanie krajów rozwijających się — zwłaszcza KSR i małych krajów wyspiarskich — oraz cechującego się przejrzystością i rzeczywistym zaangażowaniem w proces decyzyjny.

1.5 Dotychczasowe **negocjacje** (zob. załącznik II) wykazały istnienie pewnych poważnych różnic zapatrywań pomiędzy krajami AKP a Unią Europejską, jak to podkreśliło Wspólne Zgromadzenie Parlamentarne AKP-UE.

1.5.1 Nie należy zapominać, że dług zagraniczny stanowi dla wielu krajów AKP nieprzebytą przeszkodę w rozwoju gospodarczym i społecznym⁽¹⁰⁾. Jest to zresztą jedna z przyczyn faktu, że pierwszy etap negocjacji EPA nie został zakończony zawarciem wiążącej umowy ramowej, jak tego pragnęły AKP.

2. Uwagi ogólne

2.1 Wiele krajów AKP, zwłaszcza południowoafrykańskich, ocenia, że perspektywa integracji regionalnej doprowadzi początkowo do spadku dochodów, głównie wskutek obniżenia taryf celnych. Wydaje się zatem, że należy w tym okresie przewidzieć większe zobowiązanie finansowe w oparciu o różne stawki składek. Następnie, jako że wpływy z cel stanowią dużą część dochodów publicznych w wielu krajach AKP, należy stworzyć w możliwie jak najkrótszym terminie systemy podatkowe, które stanowiłyby ich rekompensatę. Przy opracowywaniu skutecznych systemów podatkowych kraje te potrzebują wsparcia. Ponadto kraje AKP wykazały tylko nieznaczny postęp na drodze do stworzenia konkretnych form regionalnej współpracy handlowej. Obowiązujące lub dopiero negocjowane porozumienia, poza tym, że ograniczają się tylko do niektórych regionów, zasadniczo nie osiągnęły celu ożywienia regionalnej wymiany handlowej. Tylko w niewielu z obecnych dziedzin integracji daje się bowiem zauważyć znaczący wolumen handlu wewnątrzregionalnego.

2.1.1 Bieżące negocjacje we wszystkich sześciu regionach okazały się długie i złożone. Z pewnością nie uda się dotrzymać przewidzianego na rok 2007 terminu. Okres przejściowy potrwa dłużej i znacznie wykroczy poza rok 2008.

⁽¹⁰⁾ Porozumienie z Kotonu, art. 45.

Największe trudności występują szczególnie w południowej i wschodniej Afryce. Państwa afrykańskie wykazują w istocie znacznie większe zainteresowanie problemami infrastrukturalnymi (drogi, szpitale, ośrodki kształcenia, rozwój rolnictwa itd.) niż tymi dotyczącymi aspektów społeczeństwa obywatelskiego⁽¹¹⁾.

2.1.2 Każdy region dysponuje grupą zadaniową, która stale śledzi negocjacje handlowe⁽¹²⁾. Grupy zadaniowe powinny koniecznie konsultować się z organizacjami przedstawicielskimi społeczeństwa obywatelskiego w celu zapoznania się z ich analizami i propozycjami w zakresie aspektów społecznych oraz, bardziej ogólnie rzecz ujmując, w zakresie całokształtu problematyki związanej z rozwojem. W tym celu przedstawiciele społeczeństwa obywatelskiego muszą nadać sobie strukturę na szczeblu regionalnym i zorganizować się tak, aby mogli wspólnie wypracować swoje stanowiska. Unia Europejska musi wnieść swój finansowy i techniczny wkład w praktyczną realizację tej inicjatywy.

2.1.3 Już wcześniej Komitet opowiadał się za większym uczestnictwem społeczeństwa obywatelskiego⁽¹³⁾, mając także na uwadze fakt, iż w porozumieniu z Kotonu postanowienia w zakresie udziału podmiotów niepaństwowych występują w ponad 30 artykułach, w deklaracji końcowej i w załączniku IV dotyczącym procedur wdrożeniowych i procedur zarządzania. Twierdzenia, które najlepiej wyrażają to podejście, znajdują się w „Zasadach podstawowych” (art. 2) i w rozdziale 2, który jest w całości poświęcony „uczestnikom partnerstwa”.

2.1.4 EKES uważa za istotne rozpowszechnienie w regionach AKP bogatych doświadczeń Europy (zwłaszcza regionów objętych celem 1) w zakresie korzystania z funduszy strukturalnych⁽¹⁴⁾.

2.2 **Spółczesność obywatelskie**, jego udział w realizacji porozumień o partnerstwie gospodarczym, jest jednym z podstawowych warunków skuteczności ich efektów.

2.2.1 Art. 6 porozumienia z Kotonu w następujący sposób określa podmioty niepaństwowe: sektor prywatny, partnerzy gospodarczy i społeczni, w tym organizacje związkowe, społeczeństwo obywatelskie we wszystkich jego przejawach w zależności od specyfiki danego kraju⁽¹⁵⁾.

⁽¹¹⁾ Oceny te zostały przedstawione na spotkaniach z urzędnikami Komisji.

⁽¹²⁾ W ich skład wchodzi przedstawiciele poszczególnych państw oraz przedstawiciele Komisji wyłonieni z delegacji.

⁽¹³⁾ Zob. m.in. opinie (sprawozdawca: Antonello PEZZINI) i CESE 521/2002 (sprawozdawca: Ramón BAEZA SANJUAN).

⁽¹⁴⁾ Partnerstwu wertykalnemu towarzyszy partnerstwo horyzontalne, które przewiduje obowiązkowy udział społeczeństwa obywatelskiego w opracowywaniu i zarządzaniu regionalnymi planami operacyjnymi.

⁽¹⁵⁾ W dokumentach Komisji (DG ds. Rozwoju) określono inne kategorie poza pracownikami i pracodawcami: organizacje praw człowieka, organizacje obywatelskie, organizacje kobiece, stowarzyszenia młodzieżowe, organizacje ochrony dziecka, przedstawiciele ludności autochtonicznej, organizacje ochrony środowiska, organizacje rolnicze, stowarzyszenia konsumentów, przedstawiciele instytucji kościelnych, organizacje pozarządowe, stowarzyszenia kulturalne i medialne.

2.2.2 W porozumieniu pojawiają się często odwołania do społeczeństwa obywatelskiego⁽¹⁶⁾: zwłaszcza art. 4 określa sposób jego zaangażowania⁽¹⁷⁾.

2.2.3 W większości krajów AKP społeczeństwo obywatelskie jest zorganizowane w niewielkim stopniu. Z tego względu negocjacje w sprawie EPA stanowią szansę na zwiększenie stopnia jego organizacji, a tym samym na rozwinięcie jego zdolności wnoszenia propozycji. Tylko pod tym warunkiem może ono odgrywać na szczeblu lokalnym i regionalnym większą rolę w trakcie realizacji przyjętych wytycznych i przyczynić się do wzrostu poprzez rozwój konkurencyjności oraz poprawę aspektów społecznych.

2.2.4 Pod tym względem istotne jest ustalenie pewnych kryteriów obowiązujących wszystkie kraje AKP, które obejmowałyby, oprócz racjonalnej integracji z gospodarką światową, **rozwój handlu w połączeniu z odpowiednimi prawami społecznymi, zmniejszenie ubóstwa i poszanowanie praw pracowników**⁽¹⁸⁾. Kryteria te powinny wytyczać kierunek negocjacji regionalnych.

2.2.5 Należy podkreślić, że wiele aspektów dotyczących zatrudnienia, opieki społecznej i kwestii płci, takich jak ścisły związek między rozwojem handlu a normami pracy, zostało ujętych w sposób raczej ogólny i to jedynie w preambule **mandatu negocjacyjnego**, udzielonego Komisji w odniesieniu do EPA.

2.2.6 Przygotowane przez Komisję dokumenty przedstawiające wyniki pierwszego etapu negocjacji między UE a różnymi regionami AKP podejmują tylko w pobieżny sposób kwestię rozwinięcia zagadnień społecznych i problemy płci.

2.2.7 Klóci się to z zasadą mówiącą, że EPA stanowią wymiar gospodarczy porozumienia z Kotonu, a zatem że wartości odnoszące się do człowieka we wszystkich jego wymiarach, silnie zaakcentowane w porozumieniu, powinny również zostać uwzględnione i poparte w negocjacjach w sprawie EPA.

2.3 W celu osiągnięcia skutecznych efektów porozumień o partnerstwie gospodarczym należałoby utworzyć dla podmiotów społeczno-zawodowych ramy zapewniające jedność miejsca i czasu.

⁽¹⁶⁾ Por. zwłaszcza następujące artykuły: art. 2, 4-7, 8, 9, 10, 15, 17, 19-24, 25, 33, 37, 56, 57, 58, 65, 70, 71, 72, 74-78, 81. O społeczeństwie obywatelskim wspomina się również we Wspólnej deklaracji w sprawie uczestników partnerstwa (deklaracja nr 1 dołączona do Aktu końcowego), w załączniku IV art. 4, w Kompendium strategii współpracy oraz w wytycznych programowania.

⁽¹⁷⁾ Podmiotom społeczeństwa obywatelskiego należy nieustannie zapewniać informacje i środki finansowe, należy włączać je w realizację projektów; ponadto powinny one otrzymywać wsparcie kulturalne i ekonomiczne na dalsze usprawnianie swojej organizacji.

⁽¹⁸⁾ Porozumienie z Kotonu, art. 50, i podstawowe normy MOP.

2.3.1 W celu uzyskania zadowalających rezultatów zarówno negocjacji, jak i procesu wdrażania ich postanowień, ramy te sprzyjałyby stworzeniu efektywnej metodologii uczestnictwa, pociągającej za sobą zaangażowanie podmiotów gospodarczych i społecznych już na etapie opracowywania działań.

2.3.2 Niemniej jednak trwające negocjacje opierają się obecnie na poważnych i pogłębiających się różnicach między obiema stronami, czy to w kategoriach rozwoju, jakości życia i praw społecznych, czy to w kategoriach handlu, a jeszcze bardziej — niezależnej zdolności zgłaszania propozycji, zarządzania i kontroli. Te różnice i nierównowaga sprawiają, że negocjacje w sprawie EPA są złożone i delikatne. Złożoność ta nie może jednak stanąć na przeszkodzie niezbędnemu uwzględnieniu aspektów społecznych w negocjacjach — uwzględnieniu czy to bezpośrednio, czy to w wyniku wyrażonego i klarownego określenia tychże aspektów w ramach wybranych opcji gospodarczych i/lub handlowych. Należy w szczególności położyć nacisk na zatrudnienie, przedsiębiorczość, normy pracy, opiekę społeczną i kwestie płci⁽¹⁹⁾.

2.3.3 Na szczeblu regionalnym niektóre „mapy drogowe” przewidują obecność społeczeństwa obywatelskiego na kolejnych etapach negocjacji oraz w komitetach krajowych i regionalnych. Nie wiadomo jednak jeszcze, jaki jest poziom zaangażowania i stopień zadowolenia przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego w procesie partnerstwa.

2.3.4 Dzięki okresowym spotkaniom z przedstawicielami środowisk społeczno-gospodarczych krajów AKP, EKES jest wszakże w stanie ocenić stopień ich zaangażowania na różnych etapach procesu.

3. Udział społeczeństwa obywatelskiego

3.1 W większości krajów AKP społeczeństwo obywatelskie jest zorganizowane źle lub w niewielkim stopniu. W konsekwencji, negocjacje w sprawie porozumień EPA mogą stanowić szansę na zwiększenie jego stopnia organizacji, a tym samym na rozwinięcie jego zdolności wnoszenia propozycji. Jest to jeden z warunków, którego spełnienie pozwoli mu odgrywać główną rolę w terenie w trakcie realizacji przyjętych wytycznych, przyczyniając się tym samym do wzrostu poprzez rozwój konkurencyjności i aspektów społecznych. Udoskonalenie organizacji społeczeństwa obywatelskiego i tym samym jego zdolności działania może nastąpić jedynie dzięki determinacji Komisji i woli poszczególnych państw.

3.1.1 Okresowa, ciągła ocena udziału podmiotów społeczno-gospodarczych we wszystkich etapach realizacji porozumień EPA może zainicjować pozytywne procesy prowadzące do stałego ulepszenia. Ocena ta musiałaby być przeprowadzana przez negocjatorów z instytucji.

⁽¹⁹⁾ Dz.U. C 74 z 23.3.2005 (sprawozdawca: Susanna FLORIO).

3.1.2 Konsultacje z różnymi sektorami społeczeństwa obywatelskiego oraz ich udział na różnych etapach procesu pozwoliłyby między innymi nadać kierunek i widoczność przeprowadzanym działaniom, których celem, poprzez EPA i zgodnie z zasadami z Kotonu, jest podniesienie jakości życia całego społeczeństwa.

Informacje zawierające przykłady dobrych praktyk powinny zostać przełożone na języki lokalne i szeroko rozpropagowane.

3.2 By wdrożyć i optymalnie wykorzystać skuteczną metodologię partycypacji, która stanowi niezbędny warunek efektywności i dobrej jakości uczestnictwa społeczeństwa obywatelskiego, należy stworzyć warunki umożliwiające podmiotom niepaństwowym spotkanie, debatę, wspólne wyznaczenie celów i ich zaproponowanie w czasie negocjacji EPA, a także monitorowanie ich rozwoju, w tym zwłaszcza zapewnienie i monitorowanie ich realizacji w terenie oraz ocenienie ich oddziaływania.

3.2.1 Połączenie takich warunków podkreśla konieczność stworzenia dla podmiotów społeczno-zawodowych przestrzeni, która gwarantowałaby zarówno harmonizację czasu, jak i miejsca.

3.2.2 W tym celu, tak jak wskazano w końcowej deklaracji na **XXIV Spotkaniach Środowisk Społeczno-Gospodarczych AKP-UE** pod koniec czerwca w Brukseli, Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny proponuje utworzenie **komitetów regionalnych ds. dialogu społecznego** skupiających podmioty społeczno-zawodowe, tak aby mogły one wnieść swój wkład w opracowanie, formułowanie propozycji oraz zapewnienie realizacji i monitorowania programów rozwoju społecznego.

3.2.3 Ogólnie rzecz ujmując, upoważnienia komitetów regionalnych ds. dialogu społecznego powinny dotyczyć przede wszystkim:

- stosowania i monitorowania konwencji MOP, zwłaszcza tych, które wiążą się z podstawowymi prawami społecznymi;
- promocji godziwych miejsc pracy i rozwoju społecznego;
- społeczno-gospodarczego wpływu EPA w skali regionów oraz społeczno-gospodarczego oddziaływania integracji regionalnej.

3.2.3.1 Bardziej precyzyjnie rzecz ujmując, komitety regionalne mogłyby się skoncentrować, przy ewentualnej pomocy grup specjalistycznych, na opracowaniu propozycji dotyczących:

- promowania zatrudnienia: celów i metod, godziwych miejsc pracy (wynagrodzenia, warunków pracy itp.);
- edukacji;
- kształcenia zawodowego i ustawicznego;
- programów opieki socjalnej;
- wynegocjowanych zmian sektorów „nieformalnych”;
- równości płci;
- zrównoważonego rozwoju, ze szczególnym uwzględnieniem środowiska;

— infrastruktury i inwestycji.

3.2.4 MBP (Międzynarodowe Biuro Pracy) mogłoby współpracować, z punktu widzenia metodologii organizacyjnej i funkcjonowania, nad utworzeniem komitetów regionalnych ds. dialogu społecznego. W istocie, MBP zdobyło duże doświadczenie w ramach swego programu PRODIAP (Regionalnego Programu Promocji Dialogu Społecznego w Afryce Francuskojęzycznej), które mogłoby zostać spożytkowane do zwiększenia skuteczności działania komitetów.

3.2.5 Co się tyczy składu komitetu regionalnego, kryteria kwalifikacji jego członków mogłyby opierać się na porozumieniu między państwami AKP a Radą Unii Europejskiej dotyczącym dostępu do środków Europejskiego Funduszu Rozwoju (EDF).

3.2.6 O ile w już utworzonych, jednorodnych regionach (Karaiby itp.) istnieją platformy, forum czy inne zorganizowane zgromadzenia podmiotów niepaństwowych, stworzone w odpowiedzi na potrzeby wynikające z opracowania orientacyjnych programów krajowych i regionalnych, należy również zanalizować możliwość ich modyfikacji zmierzającej do realizacji celów komitetów regionalnych ds. dialogu społecznego.

3.2.7 W trosce o skuteczność, komitety regionalne ds. dialogu społecznego mogłyby być od czasu do czasu włączane w prace grup zadaniowych ds. przygotowań w regionie (ang. RPTF). W istocie grupy te odgrywają kluczową rolę, zapewniając, że planowana pomoc odpowiada potrzebom wyrażonym na różnych etapach negocjacji.

3.2.7.1 Zaangażowanie komitetów pozwoliłoby zorganizowanemu społeczeństwu obywatelskiemu zwiększyć swą rolę i monitorować zrównoważony rozwój w obrębie negocjacji oraz na poszczególnych etapach konkretnych inicjatyw na szczeblu regionalnym.

3.2.7.2 Jak już wielokrotnie podkreślano, problemy związane z rolnictwem i różne aspekty ochrony środowiska są szczególnie ważne w krajach AKP i istotne jest również, żeby były one w sposób ciągły uwzględniane na poszczególnych etapach negocjacji, także poprzez bezpośredni udział lokalnych przedstawicieli sektora.

3.2.7.3 Komitety regionalne ds. dialogu społecznego będą mogły odgrywać coraz bardziej praktyczną i proaktywną rolę, szczególnie jeśli wziąć pod uwagę, że po rozwiązaniu problemów finansowych i organizacyjnych będą w stanie podjąć dialog z Komitetem Monitorującym AKP/UE i skorzystać z wymiany doświadczeń z Europejskim Komitetem Ekonomiczno-Społeczny.

4. Rozwój zatrudnienia

4.1 Godziwe miejsca pracy to niezbędne narzędzie walki z ubóstwem, ponieważ:

- wytwarzają one dochód i tym samym siłę nabywczą oraz rynki zbytu;
- wydobywają jednostki i grupy z sytuacji zależności od pomocy;

— prowadzą do wytwarzania towarów i usług dostępnych dla ogółu społeczeństwa i koniecznych, by spełnić jego potrzeby;

— pomagają w finansowaniu świadczeń socjalnych: edukacji i kształcenia, emerytur, zasiłków dla bezrobotnych, służby zdrowia, czyli tego, co definiuje się jako „opiekę socjalną”.

4.1.1 Polityki zatrudnienia muszą pobudzać do działania, łącząc wkład sektorów publicznego i prywatnego oraz osiągnięcia gospodarki społecznej i gospodarki opartej na solidarności.

4.1.2 Programy rozwoju zatrudnienia powinny przewidywać: stopniowe, wynegocjowane włączenie szarej strefy gospodarki do sektora prywatnego lub publicznego, m.in. poprzez promowanie międzynarodowych norm pracy (zwłaszcza praw podstawowych), zobowiązanie przedsiębiorstw, które korzystają ze środków publicznych w wyniku przetargów (inwestycje, różne roboty publiczne), do respektowania międzynarodowych norm pracy i norm w zakresie ochrony środowiska naturalnego (klimat, różnorodność biologiczna, protokół z Kioto, ochrona lasów itp.). Wszystkie wymienione powyżej elementy należą po części do sfery odpowiedzialności społecznej przedsiębiorstw.

4.1.3 Programy te powinny również zarysować wytyczne w zakresie niezbędnych reform gospodarczych, podatkowych i administracyjnych, walki z korupcją, wprowadzenia na przykład ulg podatkowych oraz innych usług przeznaczonych zwłaszcza dla MŚP oraz sektora rzemieślniczego.

4.1.4 Jak dobrze wiadomo, celem partnerstwa jest promowanie i przyspieszenie rozwoju gospodarczego, kulturalnego i społecznego państw AKP. Głównym celem jest zmniejszenie i, ostatecznie, eliminacja ubóstwa. Porozumienia EPA powinny wzbogacić to partnerstwo, pomagając gospodarkom otworzyć się przede wszystkim w wymiarze Południe-Południe oraz osiągnąć większą liberalizację wraz z jasnymi i atrakcyjnymi dla inwestorów krajowych i zagranicznych przepisami.

4.1.5 Należy dołożyć usilnych starań, by umożliwić krajom AKP otworzenie się w sferze kultury i gospodarki, przede wszystkim korzystając z EPA, dzięki którym można stworzyć unię celną zgodną z obustronnymi interesami i promującą coraz większą integrację regionalną.

4.2 Niestety na początku negocjacji nie przeprowadzono analizy oddziaływania w dziedzinie zatrudnienia, która stanowiłaby odzwierciedlenie sytuacji „ab origine”. Analiza taka pozwoliłaby lepiej ocenić dokonane postępy.

4.2.1 Celem współpracy jest wspieranie reform oraz polityk gospodarczych i instytucjonalnych, które są potrzebne do tworzenia kontekstu sprzyjającego inwestycjom prywatnym oraz rozwojowi dynamicznego, wydajnego i konkurencyjnego sektora prywatnego. Równoległe należy wzmocnić także szczególnie sektor publiczny — między innymi poprzez środki w obszarze kształcenia, zdrowia i usług socjalnych, które ze swej strony służą wzmocnieniu sektora prywatnego.

4.2.2 Współpraca ma również za zadanie wspierać:

— promowanie dialogu między sektorem publicznym a prywatnym;

— rozwój umiejętności w dziedzinie przedsiębiorczości i rozwój kultury biznesu;

— eliminację szarej strefy, przy jednoczesnym poszanowaniu praworządności.

4.2.3 Działania podjęte w ramach poprzednich porozumień⁽²⁰⁾ przyniosły pewne efekty, ale niewątpliwie nie wszystkie z pożądanym, przede wszystkim na polu promowania sektora prywatnego i jego roli w pobudzaniu wzrostu i dywersyfikacji gospodarki.

4.2.4 Opracowując program rozwoju, podmioty społeczno-zawodowe powinny przeprowadzić szczegółowe analizy trudności napotykanym w trakcie promocji, ochrony i wspierania działań ukierunkowanych na mikroprzedsiębiorstwa oraz małe i średnie przedsiębiorstwa.

4.3 Podstawowe warianty rozwoju, zwłaszcza w Afryce, opierają się na rolnictwie, które przez długi czas pozostanie główną osią, wokół której kształtowane będą działania mogące doprowadzić do:

— rozwoju tradycyjnych praktyk rolniczych i do ich skuteczności;

— stworzenia infrastruktury i powszechnych usług socjalnych;

— rozwoju drobnego rzemiosła i małej przedsiębiorczości, często powiązanych z sektorem rolno-spożywczym.

4.3.1 By umożliwić rozwój i konsolidację sektora rolniczego, handel między AKP a UE musi odbywać się, zwłaszcza w ciągu najbliższych lat, według elastycznych zasad pozwalających na wdrożenie przepisów sanitarnych i fitosanitarnych oraz przepisów umożliwiających powstanie, wzmocnienie i dywersyfikację nowych, małych przedsiębiorstw przy poszanowaniu stosownych klauzul ochronnych.

4.3.2 Działania w sektorze rolniczym powinny z czasem przynieść następujące rezultaty:

— rozwój norm bezpieczeństwa w dziedzinie rolno-spożywczej dla eksportowych rynków zbytu;

— polepszenie dostępu do rynku rolnego, także poprzez marketing;

— usunięcie przeszkód biurokratycznych i udoskonalenie logistyki;

— promocję kształcenia w zakresie usług i badań naukowych;

⁽²⁰⁾ Konwencja o stowarzyszeniu, Traktat Rzymski (art. 131/1957); Yaoundé I i II; Lomé I, II, III, IV i IVa.

- rozwój instytucji udzielających kredytu rolnego i spółdzielczego;
- przyjęcie jasnych i cieszących się powszechnym poparciem przepisów w dziedzinie własności ziemskiej;
- promowanie stopniowego przechodzenia od zatrudnienia w rolnictwie do rozwoju usług wiejskich.

4.3.2.1 Powyższe cele zrealizować można poprzez współpracę, po części w ramach porozumień EPA, a po części w ramach projektów pomocowych, koncentrując się na:

- zintegrowanych projektach rozwoju obszarów wiejskich;
- tworzeniu i wzmacnianiu organizacji skupiających rolników i pracowników oraz kobiety zatrudnione w rolnictwie, przemyśle rolnym i sektorach kredytu rolnego;
- tworzeniu rejestrów własności rolnej;
- ustawodawstwie w dziedzinie certyfikacji żywności, uzupełnionej przez instytuty certyfikacji, poprzez opracowanie norm fitosanitarnych i badanie gruntów, które przyczyniają się do ochrony środowiska;
- działaniach w zakresie wody pitnej i wody służącej do nawadniania;
- rozwoju potencjału wśród publicznych i prywatnych organizacji oraz instytucji.

4.3.3 Ogromne obszary rolnicze są nadal narażone na suszę, nawet jeśli leżą w pobliżu jezior lub słodkiej wody, co jest spowodowane nie tylko brakiem infrastruktury irygacyjnej, ale również brakiem fachowców zdolnych zorganizować dostawę wody przy użyciu pomp.

4.3.4 Systemy hydrauliczne, nabyte za środki na rzecz współpracy, często pozostają niewykorzystane wskutek braku fachowców umiejących je uruchomić lub — w większości przypadków — dokonać ich naprawy.

4.3.4.1 W innych przypadkach przeszkodę w rozwoju małych przedsiębiorstw stanowią powolność możliwych zmian technologicznych oraz bariery o charakterze kulturowym⁽²¹⁾ i instytucjonalnym.

4.3.5 W jeszcze innych przypadkach połączenie dużej nierównowagi w dystrybucji środków ze słabością modeli organizacyjnych ogranicza wyniki i może jeszcze przez długi czas stwarzać dla wielu społeczności sytuację niepewności i rosnącej presji migracyjnej.

⁽²¹⁾ W wielu kulturach afrykańskich własność nie należy do jednej rodziny, ale do „mbumba” czyli całej wielopokoleniowej rodziny patriarchalnej składającej się z kilkudziesięciu osób. Fakt ten stanowi przeszkodę w gromadzeniu dóbr, które stają się własnością wszystkich, również tych, którzy ich nie wyprodukowali.

4.4 Etapy negocjowania EPA powinny służyć rozwojowi umiejętności analizowania realiów przez sektor prywatny. Niemniej jednak poza negocjacjami umiejętność działania sektora prywatnego należy także rozwijać poprzez zdecentralizowaną współpracę, w której muszą zawsze bezpośrednio uczestniczyć przedstawiciele społeczeństwa obywatelskiego.

4.4.1 Proces kształcenia nowych przedsiębiorców, tworzenia przedsiębiorstw, optymalnego wykorzystania czynnika związanego z płcią, podnoszenia kwalifikacji i optymalnego wykorzystania zasobów ludzkich był przedmiotem raportów informacyjnych i opinii EKES-u, w tym sporządzonych niedawno.

4.5 W krajach AKP przemysł, zwłaszcza przemysł przetwórczy, rozwinięty jest w niewielkim bądź zerowym stopniu. 70 % miejsc pracy w sektorze produkcyjnym zależnych jest zasadniczo od sektora nieformalnego lub sektora MŚP zajmujących się rzemiosłem. Ze względu na swe znaczenie, te dwa sektory zasługują na szczególną uwagę i wymagają polityk promujących właściwe formy rozwoju oraz pomocy.

4.5.1 Wiele tradycyjnych problemów dotyczących MŚP, tzn. brak środków finansowych, trudności w eksploatacji technologii, ograniczone umiejętności zarządzania, niska wydajność i ograniczenia regulacyjne, ulega pogłębieniu w zglobalizowanym systemie zdominowanym przez technologię, zwłaszcza w kontekście charakteryzującym się poważnymi niedociągnięciami strukturalnymi i infrastrukturalnymi, występującym w krajach AKP.

4.5.2 Celem integracji regionalnej za pośrednictwem porozumień o partnerstwie gospodarczym powinno być zachęcanie do tworzenia i konsolidacji pewnych struktur, odgrywających kluczową rolę w promowaniu dostępu małych i bardzo małych firm do finansowania, informacji, rynków, kształcenia i nowości technologicznych. Niemniej jednak w zarządzaniu tymi strukturami uczestniczą przedstawiciele organizacji społeczno-zawodowych, którzy powinni mieć możliwość kształcenia, rozwoju i powiększania zakresu doświadczeń w kontaktach z innymi, do czego mogą się także przyczynić porozumienia EPA.

4.5.3 Organizacje branżowe stanowią jeden z kluczowych elementów. Produktywność pracy rośnie proporcjonalnie do rozwoju jakości obecności związków zawodowych, w podobny sposób wydajność małych i bardzo małych firm może się zwiększyć tylko wtedy, gdy w odpowiednim stopniu rozwiną się również organy przedstawicielskie.

4.5.4 Organizacje branżowe umożliwiają zewnętrzną obronę wartości firmy i kultury przedsiębiorczości oraz wewnętrzne wzmocnienie umiejętności zarządzania, modernizacji oraz poszanowania wszystkich, którzy wnoszą wkład w rozwój przedsiębiorstwa i społeczeństwa.

4.5.5 Zasadniczo, w odpowiednim czasie kraje AKP mogą również korzystać z wartości właściwych dla odpowiedzialności społecznej przedsiębiorstw, ale wyłącznie pod warunkiem, że porozumienia o partnerstwie gospodarczym będą zawierać elementy, które czynią z Europy przykład społecznej gospodarki rynkowej. Ten rodzaj gospodarki zakłada istnienie silnych i dojrzałych organizacji reprezentujących zarówno pracodawców, jak i pracowników.

4.6 Ze względu na skalę wyżej wymienionych nierówności, niektóre tematy negocjacji w sprawie EPA mają szczególne znaczenie strategiczne. *Należy podkreślić, że handel i integracja gospodarcza, jako siły napędowe konkurencyjności i rozwoju, muszą umożliwić podniesienie standardów życia, ulepszenie warunków pracy i praw społecznych, a nie ich pogorszenie.*

4.6.1 Z tego punktu widzenia istnieje duża potrzeba przeprowadzenia analiz oddziaływania ekonomiczno-społecznego (*ex-ante* i *ex-post*) wspólnie z podmiotami społeczno-gospodarczymi z danego regionu ⁽²²⁾.

4.7 **Prymat praw człowieka, zwłaszcza praw pracowników.** EPA muszą gwarantować prymat praw człowieka, zwłaszcza praw społecznych (w rozumieniu MOP), we wszystkich aspektach handlu i finansów. Prawa te muszą być w sposób systematyczny wcielane do wszystkich negocjacji w sprawie EPA odbywających się na szczeblu regionalnym.

4.7.1 Należy wprowadzić wyraźne powiązania między redukcją długu zagranicznego a większymi inwestycjami w dziedzinie opieki socjalnej. Osiągnąć można to za pomocą zasobów publicznych, które zostaną uwolnione po zmniejszeniu odsetek ciążących na długu.

4.7.2 W istocie wysoko zadłużone kraje mają małe pole manewru, jeżeli chodzi o inicjowanie działań w celu walki z ubóstwem ⁽²³⁾. Należy zalecić podjęcie nowych starań w celu zmniejszenia długu większości zadłużonych krajów. Niemniej jednak zastosowaniu takiego środka powinno towarzyszyć zaangażowanie rządów w realizację celów krajowych.

4.7.3 **Praktyczny plan rozwoju społecznego.** Okres negocjacji musi być wykorzystany do wdrożenia praktycznego programu rozwoju społecznego, realizującego cele rozwojowe określone w porozumieniu z Kotonu ⁽²⁴⁾ oraz angażującego siły gospodarcze i społeczne. Program ten powinien stanowić integralną część EPA w odniesieniu do wyboru kierunków, celów, strategii wdrożenia i analiz oddziaływania. Musi on być ponadto wynikiem, ale i koniecznym uzupełnieniem potencjalnego wzrostu konkurencyjności i rozwoju wynikającego z liberalizacji handlu.

4.8 Program ten musi być kompleksowy i wielowymiarowy. Może on obejmować zwłaszcza: podwyższenie kwalifikacji zawodowych służb oświaty i służby zdrowia, środki gwarantujące uzyskanie dochodu małym producentom wiejskim i rybakom dokonującym połowu na małą skalę, aktywne polityki promocji ochrony i rozwoju godziwych miejsc pracy ⁽²⁵⁾ i wreszcie prawdziwie partycypacyjne podejście otwarte na zorganizowane społeczeństwo obywatelskie.

4.8.1 Program ten, zorientowany na zasoby ludzkie, może się wzorować na przykładzie oraz doświadczeniu zdobytym w UE przy zarządzaniu Europejskim Funduszem Społecznym

⁽²²⁾ Por. przypis 17.

⁽²³⁾ Walka z ubóstwem poprzez promowanie zrównoważonego rozwoju: podejście oparte na partnerstwie (CESE 104/2003, sprawozdawca: Ernst Erik Ehnmark).

⁽²⁴⁾ Por. art. 19-27.

⁽²⁵⁾ Por. również strategię „Godziwe miejsca pracy” MOP.

(EFS). Działania ukierunkowane na zdobycie i podwyższenie kwalifikacji zawodowych, służące tworzeniu bardziej otwartej kultury handlu, powinny zostać uzgodnione z przedstawicielami zorganizowanego społeczeństwa obywatelskiego.

5. Prawa osobiste i społeczne

5.1 W wielu krajach AKP sytuacja w zakresie podstawowych wskaźników społecznych i działalności gospodarczej jest nadal trudna. Obecne negocjacje w sprawie EPA stanowią zatem dla krajów AKP ogromną szansę, a czynnikiem decydującym o przyszłym rozwoju będzie jakość tych porozumień.

5.1.1 Ważne jest również, aby na tym etapie pamiętać, że głównymi celami negocjacji w sprawie porozumień EPA, podobnie jak w przypadku negocjacji dotyczących pomocy humanitarnej, są rozwój krajów AKP i zmniejszenie ubóstwa. Obydwie strony negocjacji muszą ze sobą harmonijnie współdziałać i dołożyć starań, by ich stanowiska faktycznie odzwierciedlały te priorytety, co się wiąże z koniecznością stałej koordynacji.

5.2 Historia cywilizacji pokazuje, że u podstaw rozwoju leżą edukacja i kształcenie zawodowe. Edukacja pozwala człowiekowi czytać, rozumieć i widzieć swe miejsce w historii, natomiast kształcenie zawodowe umożliwia zabezpieczenie bytu oraz przekształcanie materii, w tenże sposób przyczyniając się do kontynuacji działań mających na celu stałe tworzenie świata ⁽²⁶⁾.

5.2.1 Doświadczenie z zakresu współpracy ukazało, że wśród głównych czynników prowadzących do niepowodzenia inicjatyw znajdują się często:

- pominięcie kształcenia na liście priorytetów polityk rozwojowych;
- trudności krajów-beneficjentów z wdrożeniem reform pozwalających im na racjonalne wykorzystanie zarówno krajowych, jak i międzynarodowych środków;
- małe zaangażowanie podmiotów bezpośrednio zainteresowanych, przede wszystkim w zakresie przekazywania technologii, innowacyjnej techniki i ducha przedsiębiorczości.

5.2.2 Kształcenie na etapie przygotowania i wdrażania porozumień EPA jest konieczne, by inicjatywy w zakresie współpracy przyniosły rezultaty. Przyczyną niepowodzenia projektów współpracy jest często nieprzekazywanie umiejętności praktycznych, technik zarządzania oraz szeregu elementów, które są potrzebne potencjalnym lokalnym podmiotom gospodarczym do dokonywania oceny, podejmowania decyzji operacyjnych lub korzystania z możliwości włączenia się do ulegających stałym zmianom rynków regionalnych.

⁽²⁶⁾ Arystoteles powiedział, że umysł i kultura człowieka umożliwiają mu zrozumienie idei rządzących światem, natomiast kształcenie i praca przy pomocy rąk umożliwiają mu zaszczepienie tych idei w świecie.

5.2.3 Wybory w zakresie modernizacji, konsolidacji rynku, zwiększania konkurencyjności, rozwoju formalnych struktur ekonomicznych, modernizacji rolnictwa i integracji rolnictwa z przemysłem, utrudniane są nie tyle przez czynniki gospodarcze, co przez brak zasobów ludzkich i kulturowych.

5.3 Należy wpłynąć na słabe struktury produkcyjne poprzez zaplanowane w ramach długofalowego podejścia działania w zakresie kształcenia. Zasadniczo chodzi o zintegrowanie trzech linii działania: polityk sektoralnych — zwłaszcza w rolnictwie, działań w zakresie systemu produkcyjnego oraz działań ukierunkowanych na dystrybucję.

5.3.1 Konieczna jest inicjatywa ukierunkowana na ożywienie sektora prywatnego przy pomocy:

- inwestycji w zasoby ludzkie i badania naukowe, służących wprowadzeniu umiejętności mogących zainicjować procesy przemian akceptowalnych społecznie i możliwych do utrzymania w dłuższej perspektywie;
- rozwoju potencjału organizacyjnego i instytucjonalnego, w tym rozwoju potencjału instytucjonalnego w centralnej i terytorialnej administracji publicznej i wśród podmiotów gospodarczych, a szczególnie w stowarzyszeniach skupiających przedsiębiorców i pracowników;
- rozwoju i propagowania „pakietów technologicznych”⁽²⁷⁾;
- kursów praktycznych przyczyniających się do udoskonalenia sposobu funkcjonowania rynku, poprzez informacje na temat składowania, transportu i przetwarzania produktów. Istotny wkład w tej dziedzinie może wnieść przede wszystkim rozwój form stowarzyszeń, czerpiących doświadczenie z licznych dziedzin rzeczywistości europejskiej, podtrzymywanych przez system zachęt dla sektora prywatnego umożliwiający, oprócz wprowadzenia nowych procesów, redukcję kosztów transportu i przetwarzania.

5.3.2 Inwestycje w zasoby ludzkie stanowią najważniejszy czynnik procesów rozwoju i powinny być punktem odniesienia w negocjacjach przewidzianych w ramach EPA. Podstawowe szkolenia pozwalają na przyswojenie i rozpropagowanie informacji w różnych sektorach, promują tworzenie stowarzyszeń i umożliwiają aktualizację technologii.

5.3.3 Dobry poziom wykształcenia jest również bardzo przydatny dla kobiet, ponieważ odgrywają one ważną rolę pod względem społecznym i ekonomicznym. W większości krajów AKP na obszarach wiejskich kobiety częściej jako jedyne dostarczają pewnych i stałych dochodów. Ze względu na ten fakt cała gospodarka może czerpać korzyści z kształcenia ukierunkowanego na kobiety⁽²⁸⁾.

⁽²⁷⁾ Rodzaje nasion, techniki produkcji, urządzenia, transport wody oraz zachowanie zasobów wodnych i zarządzanie nimi.

⁽²⁸⁾ Dz.U. C 74 z 23.3.2005, sprawozdawca: Susanna Florio.

5.3.4 Porozumienia EPA powinny móc zagwarantować i ulepszyć we wszystkich regionach:

- dostęp do szkolnictwa bez dyskryminacji;
- rozwój i upowszechnianie kształcenia zawodowego w zakresie przedmiotów technicznych;
- ścisłą współpracę między podmiotami niepaństwowymi a organizacjami pozarządowymi w celu zwiększenia i ulepszenia dystrybucji możliwości kształcenia;
- wymianę doświadczeń między organizacjami europejskimi⁽²⁹⁾ a organizacjami krajów AKP⁽³⁰⁾.

5.3.5 Poziom wykształcenia i możliwości znalezienia stałego zatrudnienia są ze sobą ściśle powiązane. Niemniej jednak istotne jest również stworzenie środowiska zachęcającego wykształconych młodych ludzi do tego, by poprzez swe umiejętności przynieśli korzyści swemu krajowi pochodzenia bądź regionowi⁽³¹⁾.

5.3.6 Praktyka odbywania staży w firmach prywatnych i instytucjach publicznych przez ludzi młodych, która przyniosła świetne rezultaty w krajach europejskich, powinna zostać rozszerzona na AKP i wejść w zakres negocjacji EPA.

5.3.7 Zasadniczo, obszerny temat edukacji i kształcenia powinien stać się kluczowym elementem procesu negocjacji.

5.4 W okresie charakteryzującym się dobrze znanymi zjawiskami globalizacji, kultura wytworzona przez społeczeństwo obywatelskie opiera się na wartościach i koncepcjach, którymi cechuje się społeczna gospodarka rynkowa, tzn. na odpowiedzialności jednostki, uznaniu praworządności, poszanowaniu osób i własności, przejrzystości, godności człowieka, równości i wolności, uznaniu podstawowych praw związków zawodowych i pracowników, zdrowych stosunkach pracy, dostępie do edukacji i wreszcie kształceniu dla wszystkich niezależnie od płci oraz na wysokim poziomie ochrony socjalnej. Takie wartości i koncepcje stanowią podstawę podejścia przyjętego przez UE w zakresie globalizacji.

⁽²⁹⁾ Organizacjami pracodawców, pracowników, konsumentów, równych szans, ochrony zwierząt, itp.

⁽³⁰⁾ Doświadczenia europejskie w zakresie zarządzania kształceniem zawodowym w ośrodkach prowadzonych wspólnie przez przedstawicieli partnerów społecznych i administrację, przyniosły wartościowe rezultaty, zarówno dla ludzi młodych, jak i dla rynku pracy.

⁽³¹⁾ Niedawne badania OECD pokazują, że 50 % młodych ludzi opuszczających kraje rozwijające się posiada kwalifikacje zawodowe i może zatem wnieść wartościowy wkład w rozwój swego kraju.

5.4.1 Na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci zachodzący w Europie od czasu II wojny światowej proces regionalizacji potwierdza i konsoliduje te wartości. Leżą one nie tylko u podłoża pokoju i postępu, ale stanowią też platformę konkretnych doświadczeń, na podstawie których należy rozwijać proces EPA z krajami AKP.

5.4.2 Wymiana pomiędzy rządem a społeczeństwem obywatelskim w krajach rozwijających się, oprócz dużych korzyści pod względem konsensusu politycznego, posiada również szczególną wartość, jako że dzięki niej ośrodki decyzyjne mogą lepiej zrozumieć wymagania wynikające z wielorakich realiów kraju.

5.4.3 Praktykowanie takiego partnerstwa znacząco zwiększa szanse na to, by polityka kraju reagowała na potrzebę upowszechnienia na jak największą skalę korzyści płynących z demokracji społecznej i gospodarczej wśród ludności miejscowej, przyczyniając się zatem w zauważalny sposób do zmniejszenia ubóstwa, a w konsekwencji do efektywności polityk społecznych.

5.4.4 Jednakże rozwój społeczeństwa obywatelskiego i praktykowanie demokracji oddolnej nie następują samorzutnie. Są owocem kultury partycypacyjnej, powstałej w wyniku skonsolidowanych praktyk i modeli, charakteryzujących się niemniej stałą tendencją do poprawy. Wysoka jakość i użyteczność tych modeli oraz ich zastosowanie w życiu codziennym to ważne przesłanie, które powinno się znaleźć w porozumieniach o partnerstwie.

5.4.5 Gdyby kraje AKP miały możliwość, poprzez głębokie procesy kulturowe i stałą wymianę z organizacjami europejskiego społeczeństwa obywatelskiego, przyswojenia sobie tych modeli i zaszczerpienia ich we własnej rzeczywistości społecznej, prawdopodobnie udałoby im się o wiele szybciej pokonać poważne istniejące braki równowagi.

5.4.6 Z tego punktu widzenia, jako organ UE reprezentujący zorganizowane społeczeństwo obywatelskie, EKES potwierdza „fundamentalną rolę kobiet jako głównych uczestników rozwoju oraz podkreśla potrzebę promowania ich organizacji i zapewnienia im godziwego uczestnictwa w organach doradczych i decyzyjnych”⁽³²⁾.

5.4.6.1 Celem nie jest jedynie lepsza integracja kobiet ze społeczeństwem obywatelskim, lecz również stworzenie podstawowych warunków do ich rzeczywistej partycypacji, uznania ich wartości i wsparcia tak, by korzystały z równouprawnienia⁽³³⁾, wnosząc w rozwój swego kraju wkład wynikający ze specyfiki ich roli społecznej.

⁽³²⁾ Por. opinię w sprawie: „Zielona księga na temat stosunków pomiędzy Unią Europejską a państwami AKP na progu XXI wieku – wyzwania i opcje dla nowego partnerstwa”, (sprawozdawca: Henri Malosse), REX 152/1997.

⁽³³⁾ Por. opinię Dz.U. C 74 z 23.3.2005 – Rola organizacji kobiecych jako podmiotów niepaństwowych w realizacji porozumienia z Kotonu (REX/154) (sprawozdawca Susana Florio).

5.5 W analizie z lutego 2003 r. Bank Światowy stwierdza, że zmniejszenie rozbieżności w dochodach, ograniczenie dyskryminacji pod względem płac i poprawa wyników gospodarczych są uzależnione od wysokiego stopnia uczestnictwa w związkach zawodowych oraz od zdrowych stosunków pracy⁽³⁴⁾. Podkreśla również potrzebę działania w celu uzyskania większej równowagi pomiędzy wartościami ekonomicznymi a społecznymi⁽³⁵⁾.

5.6 Wymiar społeczny porozumienia z Kotonu i jego wpływ na EPA muszą się opierać na konwencjach podstawowych MOP, zwłaszcza tych, które dotyczą:

- wolności stowarzyszania się, działania i negocjacji;
- zakazu pracy przymusowej;
- eliminacji pracy wśród dzieci;
- zakazu dyskryminacji oraz równouprawnienia.

5.6.1 Do powyższego można dodać:

- konwencję nr 183 (2000) w sprawie ochrony macierzyństwa;
- konwencję nr 102 (1952) w sprawie podstawowych zasad opieki socjalnej;
- konwencję nr 122 (1964) w sprawie promocji zatrudnienia;
- konwencję nr 142 (1975): zalecenie w sprawie optymalnego wykorzystania zasobów ludzkich;
- konwencję nr 81 (sektory przemysłowe) i konwencję nr 129 (rolnictwo) w sprawie inspekcji pracy;
- konwencję nr 97 w sprawie robotników sezonowych.

5.6.2 Kryterium społecznych korzyści (zobowiązanie się do zagwarantowania przynajmniej ośmiu konwencji MOP dotyczących praw podstawowych) powinno stanowić obowiązkowy warunek wszelkich inwestycji w krajach AKP. To samo dotyczy przetargów publicznych w sektorze usług finansowanych z EFR lub z innych funduszy objętych porozumieniem z Kotonu.

5.6.3 Niektóre działania finansowe ukierunkowane na promowanie ducha przedsiębiorczości oraz tworzenie i rozwój przedsiębiorstw powinny łączyć się z konkretnymi działaniami w dziedzinie odpowiedzialności społecznej przedsiębiorstw. Na przykład, można by wprowadzić bodźce zarówno dla tych przedsiębiorstw, które organizują wśród personelu kursy doskonalenia kwalifikacji, jak i dla małych przedsiębiorstw i mikroprzedsiębiorstw, których właściciele dowiodą, że znają i stosują w miejscu pracy zasady BHP.

⁽³⁴⁾ Związki zawodowe i negocjacje zbiorowe: skutki ekonomiczne w środowisku globalizacji, Bank Światowy, Waszyngton 2003 r.

⁽³⁵⁾ Por. opinię Dz.U. C 221 z 8.9.2005 w sprawie: „Społeczny wymiar globalizacji”, sprawozdawcy: Thomas Ety i Renate Hornung-Draus (REX/182).

6. Kwestie płci

6.1 Kwestie płci ⁽³⁶⁾ powinny być zawsze brane pod uwagę w dziedzinie pomocy rozwojowej i w negocjacjach EPA.

6.1.1 Wykonane dotychczas analizy i konkretne doświadczenia zebrane w krajach AKP wskazują na:

- ograniczony dostęp dziewcząt i kobiet do edukacji i kształcenia ⁽³⁷⁾;
- ograniczony dostęp do środków finansowych, szczególnie do mikrokredytów ⁽³⁸⁾;
- przeszkody w posiadaniu własności ziemskiej przez kobiety;
- nierówność dostępu do uregulowanego rynku pracy;
- różnice w wynagrodzeniu między kobietami a mężczyznami;
- wzrost wskaźnika zachorowań na HIV wśród dziewcząt i kobiet;
- zbyt częstą przemoc i arogancję wobec kobiet.

6.2 W ramach negocjacji przewidzianych przez EPA, należy przeprowadzić badania ukierunkowane, zlecone i monitorowane przez delegacje Komisji w regionach i krajach AKP, w celu wyodrębnienia organizacji kobiecych i oceny ich działalności oraz oddziaływania.

6.2.1 W debacie dotyczącej kultury i kwestii płci powinni stale uczestniczyć funkcjonariusze z delegacji Komisji. Delegacjom tym powinno zostać powierzone konkretne zadanie promowania działań na rzecz uwzględniania kwestii płci ⁽³⁹⁾ i opracowania strategii rozwijającej potencjał (ang. „capacity building”) ukierunkowanej na kobiety ⁽⁴⁰⁾.

⁽³⁶⁾ Kwestie płci dotyczą zwłaszcza kobiet, ale również osób, które mogą być przedmiotem dyskryminacji ze względów ekonomicznych, religijnych, rasowych, kulturowych oraz związanych z wiekiem.

⁽³⁷⁾ Por. opinię 1205/2004 (sprawozdawca: Susanna Florio): w krajach rozwijających się 61 % mężczyzn ma przynajmniej wykształcenie podstawowe, w porównaniu z 41 % kobiet.

⁽³⁸⁾ Według badań FAO kobiety w Afryce otrzymują tylko 10 % pożyczek przeznaczonych dla małych właścicieli ziemskich.

⁽³⁹⁾ Patrz cytowana wcześniej opinia 1205/2004.

⁽⁴⁰⁾ Art. 3 Traktatu stwierdza, że „we wszystkich działaniach, w tym odnoszących się do współpracy na rzecz rozwoju, Wspólnota zmierza do zniesienia nierówności oraz wspierania równości mężczyzn i kobiet”.

6.2.2 Wziąwszy pod uwagę, że zaplanowane uczestnictwo przedstawicielstw UE i grup zadaniowych ds. przygotowań w regionie śledzących prace w zakresie EPA oraz działania przewidziane w ramach współpracy na rzecz rozwoju muszą się opierać na wspólnotowym dorobku prawnym ⁽⁴¹⁾, EKES domaga się, by analizy oddziaływania zawierały statystyki podzielone według płci, tak aby móc lepiej ocenić wpływ różnych działań handlowych na mężczyzn i kobiety w krajach i regionach AKP.

6.3 Jeżeli w porozumieniach o partnerstwie ekonomicznym pragniemy podjąć kwestie płci, musimy wziąć pod uwagę, że przejście do wolnego handlu z Unią Europejską będzie miało szczególny wpływ na kobiety pełniące rolę producentów i konsumentów, które stanowią zatem istotny aspekt tego procesu ⁽⁴²⁾. Dzięki analizie oddziaływania będzie można określić, w którym sektorze gospodarczym wprowadzenie wolnego handlu przyniesie korzyści kobietom jako konsumentom i nie pokrzywdzi ich jako producentów.

6.3.1 Jak powszechnie wiadomo, w większości krajów AKP, a zwłaszcza w Afryce, kobiety odgrywają w rolnictwie kluczową rolę, byłyby więc bardziej narażone, jeżeli zwiększyłby się eksport rolnej Wspólnoty na rynki lokalne i regionalne.

6.3.2 Wziąwszy pod uwagę, że reguły WTO w zakresie liberalizacji rolnictwa ⁽⁴³⁾ są *de facto* krzywdzące dla kobiet, przydatna może być analiza sektorów o szczególnym dla nich znaczeniu, tak aby:

- wprowadzić ewentualnie proste i skuteczne środki protekcyjnistyczne;
- jeżeli to konieczne wyłączyć te sektory z zakresu produktów objętych przewidywaną liberalizacją handlu;
- przewidzieć pewne szczególne postanowienia odpowiadające specyficznym interesom niektórych regionów.

6.3.3 W analizie problemów związanych z rozwojem, rozpatrywanych w ramach EPA z punktu widzenia płci, powinno się dążyć do wyłonienia tych sektorów, w których kobiety są szczególnie pokrzywdzone pod względem dostępu do zasobów produkcyjnych, a także do określenia sposobu ułatwienia tego dostępu, tak by kobiety były lepiej przygotowane do konfrontacji z wolnym handlem z UE.

⁽⁴¹⁾ COM(2001) 295 końcowy, „Program działania na rzecz uwzględniania kwestii płci we wspólnotowej współpracy w dziedzinie rozwoju” (2001/2006).

⁽⁴²⁾ Dakar, październik 2003 r., Konferencja Aprovech, „Wymiar EPA związany z kwestiami płci”.

⁽⁴³⁾ Program GERA, Faza II/Ścieżka Krajów Trzeciego Świata – Afryka.

6.3.4 Inny istotny aspekt tej analizy polega na tym, by podkreślić, w jaki sposób kobiety już korzystają z programów rządowych i unijnych, mających na celu poprawę warunków ich dostępu do zasobów.

6.3.5 Jakiegokolwiek przyszłe badania muszą umożliwić zdefiniowanie takich rodzajów pomocy, których kobiety najbardziej potrzebują w celu podjęcia wyzwania wolnego handlu.

6.4 Kwestie płci dotyczą, oprócz kobiet i osób najbardziej potrzebujących, także drobnych producentów, którzy stanowią najślabszy punkt negocjacji w sprawie EPA. W zakresie problemów gospodarczych i budżetowych, dla kobiet i drobnych producentów znaczenie mają dwa sektory, które muszą być zatem uwzględnione w porozumieniach:

- **usługi socjalne**, takie jak na przykład oświata, zdrowie, użycie wody, opieka położnicza;
- **usługi gospodarcze**, przede wszystkim: rolnictwo, infrastruktura, drogi wiejskie, polityki finansowe, dostęp do mikrokredytów, innowacje.

6.4.1 Ogólnie rzecz ujmując, budżet przewidziany przez EPA na usługi socjalne i gospodarcze jest raczej skromny, jeżeli chodzi o ochronę regionalnych rynków wewnętrznych i zaoferowanie alternatywnej pomocy w zakresie ograniczeń związanych z podażą. Dogłębna analiza oddziaływania powinna wskazać, na jakim poziomie powinno się ustalić wysokość pomocy ze względu na zmniejszenie dochodów dla AKP, spowodowane przejściem do wolnego handlu z UE.

6.5 Aby umożliwić lepszą integrację i większy udział kobiet w życiu społecznym i gospodarczym w krajach AKP, należy również zaplanować konkretne działania, na przykład:

- stworzenie uprzywilejowanych kanałów umożliwiających tylko kobietom dostęp do funduszy europejskich przeznaczonych na różne projekty (rozwój potencjału, przedsiębiorczość, mikrokredyty, stowarzyszenia kobiece, kształcenie itp.)⁽⁴⁴⁾;
- większe wsparcie dla programów kształcenia przeznaczonych dla kobiet;
- rozwój działań mających na celu ożywienie przedsiębiorczości wśród kobiet.

6.6 Niemniej jednak najważniejszym aspektem jest podkreślenie równych praw kobiet do korzystania z edukacji i kształcenia, tak jak to przewiduje również trzeci punkt Milenijnych Celów Rozwoju.

⁽⁴⁴⁾ UE posiada obszerne doświadczenie na tym polu. Por. Program MOP-u dla kobiet w Europie w latach 80. oraz liczne projekty finansowane przez poprzednią DG V mające na celu promowanie równych szans kobiet i mężczyzn. Należy również wspomnieć realizowany obecnie Program EQUAL.

7. Wnioski i zalecenia

7.1 W chwili obecnej wszystkie kraje rozwinięte doświadczają trudności w zarządzaniu różnymi aspektami globalizacji. Skutki stopniowej liberalizacji rynków leżącej u podstaw tego procesu będą się niewątpliwie różnić w zależności od kraju.

7.1.1 W zglobalizowanym systemie kraje z dobrze rozwiniętym systemem usług i gospodarką, w której wartość dodana⁽⁴⁵⁾ sektora wytwórczego (WDB 2) uległa obniżeniu, są w korzystnej sytuacji, ponieważ na tym etapie historycznym, bardziej niż w przeszłości, do sukcesu gospodarki przyczynia się zdolność świadczenia zaawansowanych usług.

7.1.2 Jak wiadomo, struktury produkcyjne krajów AKP są słabe lub w ogóle nie istnieją, a ich system usługowy znajduje się w jeszcze gorszym stanie. Chodzi więc o udzielenie tym krajom pomocy mającej na celu uzyskanie, poprzez szersze wykorzystanie handlu i produkcji, instrumentów służących do zmniejszenia głodu i ubóstwa. Oznacza to niemniej, że procesy liberalizacji i obniżenia taryf celnych potrwają długo i będą musiały się przedłużyć nawet bardziej, niż to przewidywano.

7.1.3 Oznacza to również, że obecny proces może się powieść jedynie pod warunkiem, że zachęci on do uczestnictwa i zmotywuje społeczeństwo. Niemniej jednak wyrazicielami odpowiedzi na niego oraz konsensusu są bardzo słabe organizacje i stowarzyszenia, których działanie pozostaje w wielu państwach utrudnione.

7.1.4 Pierwszym i podstawowym zobowiązaniem, którego trzeba dotrzymać za pośrednictwem porozumień o partnerstwie, jest wzmocnienie w różnych regionach stowarzyszeń skupiających pracowników, przedsiębiorców i konsumentów, a także organizacji równych szans i wielu innych, które przyczyniają się do tworzenia kultury i uzyskania konsensusu w sprawie środków mających na celu przyspieszenie postępu w sferze humanitarnej, społecznej i gospodarczej.

7.2 Kraje AKP różnią się między sobą w dużym stopniu pod względem języka, kultury i religii, dlatego też praktyki poszczególnych społeczeństw obywatelskich są również bardzo zróżnicowane. Różne badania⁽⁴⁶⁾ na temat tych różnic mogą się okazać ważne w trakcie negocjacji w sprawie partnerstwa.

7.2.1 Różnice między krajami powinny doprowadzić do powstania EPA różniących się między sobą pod względem treści.

⁽⁴⁵⁾ WDB (Wartość Dodana Brutto dla sześciu najważniejszych sektorów gospodarczych, które łącznie tworzą PKB): WDB 1: rolnictwo, WDB 2: działalność wytwórcza, WDB 3: budownictwo, WDB 4: handel i turystyka, WDB 5: kredyty i usługi dla przedsiębiorstw, WDB 6: administracja.

⁽⁴⁶⁾ M.in. badania promowane przez Afrykański Bank Rozwoju.

7.2.2 Z jednej strony, podział krajów AKP na sześć makroregionów umożliwi rozwój stosunków Południe–Południe, a więc rozpowszechnienie realizowanego dotychczas przez UE pozytywnego eksperymentu, z drugiej strony jednak trzeba podkreślić, że stopień rozwoju osiągnięty przez różne państwa AKP powołane do nawiązania między sobą stosunków gospodarczych i społecznych różni się w zależności od kraju. Zjawisko to stwarza konieczność dołożenia usilnych starań ze strony Komisji w celu znalezienia pewnych specyficznych cech określających tożsamość poszczególnych regionów, wokół których powinny się koncentrować uwaga i interes społeczeństwa obywatelskiego.

7.2.3 Zakrojone na szeroką skalę projekty omówione w Johannesburgu, stanowiące również podstawę planu działania na nowe tysiąclecie, tzn. usługi zdrowotne, dostęp do wody, ograniczenie głodu, zrównoważony rozwój, rozwój potencjału itp., to główne zagadnienia, na które należy zwrócić uwagę społeczeństwa obywatelskiego, tak by postrzegało siebie jako aktywnego uczestnika procesów zmian.

7.2.4 Podejście przyjęte zarówno w trakcie negocjacji, jak i na poszczególnych etapach realizacji projektów, musi polegać przede wszystkim na słuchaniu i opierać się na wrażliwości. Jednym z celów wymagających szczególnego wysiłku jest połączenie różnych aspektów społecznych z aspektami ekonomicznymi, kulturowymi i ekologicznymi.

7.3 Zgodnie z tym, co utrzymuje komisarz Peter Mandelson, handel musi być wykorzystany w trakcie negocjacji w sprawie EPA jako jeden z czynników rozwoju. Choć wolny handel sam w sobie nie stanowi niewątpliwie panaceum na głód i ubóstwo i nie jest optymalnym instrumentem osiągnięcia zrównoważonego rozwoju, należy go postrzegać **w ramach projektu partnerstwa** jako jeden z czynników mogących wspierać konkurencyjność.

7.3.1 EKES wzywa, by odpowiednia ilość subwencji przeznaczona została na wzmocnienie reprezentacji społeczeństwa obywatelskiego w sześciu obszarach krajów AKP oraz w już nawiązanych kontaktach między zorganizowanym społeczeństwem obywatelskim krajów UE a krajów AKP.

7.3.2 Z tego też względu, wszystkie złożone etapy odnoszące się do przepisów handlowych powinny zostać omówione i rozstrzygnięte przy udziale przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego, ponieważ to właśnie ono poniesie konsekwencje tych decyzji.

7.3.3 Komisja Europejska powinna przede wszystkim bezzwłocznie udzielić wsparcia dla finansowania struktur współpracy regionalnej podmiotów społeczeństwa obywatelskiego krajów AKP, w tym szczególnie partnerów społecznych,

by wesprzeć ich stowarzyszanie się i ich bezpośrednie włączenie do procesu integracji regionalnej AKP oraz do przygotowania EPA. Ze swej strony Komitet Monitorujący AKP/UE EKES-u zgodził się przyznać priorytetowe znaczenie stymulacji rozwoju tych sieci współpracy regionalnej społeczeństwa obywatelskiego w powiązaniu z przygotowaniem EPA.

7.4 Porozumienia o partnerstwie gospodarczym będą pełni skuteczne i przyniosą pozytywne wyniki jedynie w takim stopniu, w jakim udział podmiotów społeczno-gospodarczych zostanie zagwarantowany na etapie planowania, przygotowania i realizacji porozumień, w szczególności na etapie sporządzania analiz oddziaływania, jak również w trakcie negocjowania i definiowania aspektów społecznych wynikających z treści EPA.

7.4.1 Pozytywne aspekty EPA (rozwój regionalny, tworzenie krajowych i regionalnych rynków wewnętrznych itp.) mogą zostać przesłonięte przez:

— znaczne różnice w poziomie rozwoju między UE a krajami AKP;

— nierówności między partnerami pod względem kontroli technicznej i finansowej rynków.

7.5 Na podstawie wyników analiz oddziaływania będzie można zdecydować o tym, czy kontynuować proces integracji, zmodyfikować go, czy też opóźnić, z zastosowaniem klauzul ochronnych lub moratoriów umożliwiających regularne przeglądy.

7.6 Analizy oddziaływania będą mogły zasugerować korektę przepisów WTO, tak by można było dostosować EPA do potrzeb KSR.

7.6.1 Oczywiście jest, że KSR będą musiały ponieść wysokie koszty społeczne i gospodarcze na etapie przejścia do wolnego handlu. Większość zysków pochodzących z EPA będzie trudna do kwantyfikacji. W interesie Komisji leży więc oszacowanie, przy współudziale przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego krajów AKP, faktycznych kosztów i korzyści wynikających z zawarcia porozumień EPA z UE.

7.7 W każdym razie powodzenie porozumień w sprawie EPA jest ściśle powiązane z zaangażowaniem społeczeństwa na wszystkich etapach negocjacji.

7.8 EKES, podobnie jak czynił to do tej pory, gotów jest pogłębić współpracę z Komisją i udostępnić swe doświadczenie, by zintensyfikować dialog i wymianę dobrych praktyk z przedstawicielami regionów AKP, planując spotkania, seminaria robocze i organizując staże dla osób o wyraźnym profilu zawodowym, działających w stowarzyszeniach społeczeństwa obywatelskiego.

7.9 Niektórzy przedstawiciele społeczeństwa obywatelskiego krajów AKP (przede wszystkim reprezentujący świat przedsiębiorczości i związki zawodowe) powinni zostać wcieleni do grup zadaniowych ds. przygotowań w regionie, działających w każdym regionie.

7.10 Zgodnie z zaleceniami XXIV Spotkań Środowisk Społeczno-Gospodarczych AKP-UE, EKES, po uzyskaniu podczas nich zgody Komisarza Mandelsona, proponuje „utworzenie **komitetów regionalnych ds. dialogu społecznego**” obejmujących podmioty społeczno-zawodowe, które wniosłyby wkład w opracowanie i proponowanie programu rozwoju społecznego oraz zapewnienie jego monitorowania i wdrażania. Upoważnienia tych komitetów mogłyby dotyczyć wpływu gospodarczego, społecznego i regionalnego EPA, zastosowania i kontroli konwencji MOP o podstawowych prawach społecznych, promowania zatrudnienia i rozwoju społecznego, rozwoju edukacji i kształcenia zawodowego, programów ochrony socjalnej i wynegocjowanych zmian gospodarki nieformalnej.

7.11 EKES jest również przekonany, że na podstawie upoważnienia związanego z porozumieniem z Kotonu, główne aspekty społeczne, aspekty płci, rozwój możliwości w zakresie zatrudnienia oraz gwarancje ochrony socjalnej powinny zostać

włączone do negocjacji i urzeczywistnić się później w działaniach z nich wynikających.

7.12 W ramach polityki rozwoju, która powinna towarzyszyć negocjacom EPA i stanowić ich uzupełnienie, należy zastanowić się poważnie nad powyżej wymienionymi aspektami, mającymi kluczowe znaczenie dla odpowiedniego rozwoju społeczno-gospodarczego.

7.13 Proces globalizacji osiągnął prawdopodobnie etap rozwoju wymagający zwrócenia większej uwagi na „**zbiorowe preferencje i odczucia**” artykułowane przez obywateli, tak by móc zredukować wewnętrzne i międzynarodowe napięcia oraz uniknąć wciąż pogłębiających się „ideologicznych” konfliktów handlowych, których, jak się wydaje, nie można rozstrzygnąć za pomocą mechanizmów i zasad narzuconych z zewnątrz lub dzięki pomocy samych specjalistów.

7.14 Zasadniczo, co wyrażono już w poprzednich opiniach, EKES uważa, że EPA stanowią bardzo trudne wyzwanie dla UE i gospodarki światowej. Zostaną one zawarte później, niż to przewidywano⁽⁴⁷⁾, i przyniosą sukces jedynie wtedy, gdy uda im się zaangażować społeczeństwo obywatelskie i zwiększyć w nim rolę kobiet w procesach decyzyjnych oraz w realizacji konkretnych inicjatyw.

Bruksela, 14 grudnia 2005 r.

Przewodnicząca

Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego

Anne-Marie SIGMUND

⁽⁴⁷⁾ Wystarczy wziąć pod uwagę problemy dotyczące Unii Europejskiej pięćdziesiąt lat po jej utworzeniu.